

Tarihi Seyri İtibariyle Ürdün'de Tiyatro Faaliyetleri Theatre Activities in Jordan in the Historical Course

Fatih KILIÇ

Dr. Öğr. Üyesi, Kafkas Üniversitesi, Dede Korkut Eğitim Fakültesi, Yabancı Diller Eğitimi
Bölümü, Arap Dili Eğitimi Anabilim Dalı, Kars, Türkiye,
*Assistant Professor, Kafkas University, Dede Korkut Faculty of Education, Department Foreign
Language Education, Arabic Language Education Department, Kars, Türkiye.*
Fatihkafkas5236@gmail.com **ORCID:** 0000-0003-4221-1108

Atıf/©: Kılıç, Fatih. "Tarihi Seyri İtibariyle Ürdün'de Tiyatro Faaliyetleri", *Kafkas
Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 12-24 (Temmuz 2025), 296-320.

Citation/©: Kılıç, Fatih. "Theatre Activities in Jordan in the Historical Course", *Kafkas
University Faculty of Divinity Review* 12-24 (July 2025), 296-320.

Makale Bilgisi / Article Information:

Doi: 10.17050/kafkasilahiyat.1676037

Type / Türü: Research Article / Araştırma Makalesi

Received / Geliş Tarihi: 14 April / Nisan 2025

Accepted / Kabul Tarihi: 7 July / Temmuz 2025

Published / Yayın Tarihi: 15 July / Temmuz 2025

Volume / Cilt: 12; **Issue / Sayı:** 24; **Pages / Sayfa:** 296-320.

Suggested ISNAD Citation: Kılıç, Fatih. "Tarihi Seyri İtibariyle Ürdün'de Tiyatro Faaliyetleri", *Kafkas
Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 12/24 (Temmuz-July 2025), 296-320.

Notlar/Notes

Yazar(lar), herhangi bir çıkar çatışması beyan etmemiştir.
Turnitin/Ithenticate/İntihal ile İntihal Kontrolünden Geçmiştir
Screened for Plagiarism by Turnitin/Ithenticate/İntihal
Licenced by CC-BY-NC ile lisanslıdır

Tarihi Seyri İtibariyle Ürdün'de Tiyatro Faaliyetleri

Fatih KILIÇ

Öz

Arap toplumunda modern anlamda tiyatronun başlangıcını diğer kültürel alanlardaki yenilik hareketleri gibi Napolyon'un Mısır'ı işgali ile başlatmak mümkündür. Kültürel anlamda yenilik hareketleri Mısır'da olduğu gibi Suriye ve Lübnan'da da yabancıların öncülüğünde başlamıştır. 19. yy'ın ilk yarısında Arap tiyatrosu üzerinde İtalyan ve Fransız etkisi hâkimdi. Bu ülkelerden gelen tiyatro sanatçıları sergiledikleri oyunlarla Lübnan, Filistin ve Ürdün'ü de kapsayan Suriye topraklarında kendi misyonerlik düşüncelerine uygun olarak, genç kuşakları etkilemeye çalışmışlardır. Tiyatro alanında ilk önemli adımı atan Mârûn en-Nakkâş 1846'da İskenderiye'ye giderek batılı tiyatro yazarlarının eserlerinin sergilendiği oyunları izlemiş ve ülkesine döndüğünde oyun yazmaya başlayarak bu oyunların sahnelenmesini de sağlamıştır. 1848 yılında Mârûn en-Nakkâş'ın evinden tüm Arapların üzerine doğan tiyatro güneşi hiçbir zaman batmamış ancak belirli bir süre batının etkisinden de kurtulamamıştır. Bu çalışmada Ürdün'de son yüz yıl içinde gerçekleştirilen tiyatro faaliyetleri onar yıllık periyotlarda ele alınmış, bu süreç içinde öne çıkan önemli tiyatro eserlerine, yazarlarına ve yönetmenlerine değinilmiştir. Ürdün tiyatrosunun son yıllardaki gidişatının resmi çekilirken tiyatro sanatçılarının yaptıkları durum değerlendirmelerine de yer verilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Arap edebiyatı, Tiyatro, Arap tiyatrosu, Ürdün tiyatrosu.

Theatre Activities in Jordan in the Historical Course

Fatih KILIÇ

Abstract

The beginning of modern theatre in Arab society can be traced back to Napoleon's invasion of Egypt, just like other cultural innovation movements. In Syria and Lebanon, as in Egypt, cultural innovation movements started under the leadership of foreigners. In the first half of the 19th century, Italian and French influence dominated the Arab theatre. With their plays, theatre artists from these countries tried to influence the young generations in Syria, including Lebanon, Palestine and Jordan, in accordance with their own missionary ideas. Mârûn al-Naqqâsh, who took the first important step in the field of theatre, went to Alexandria in 1846 and watched the plays in which the works of western theatre writers were exhibited, and when he returned to his country, he started writing plays and ensured that these plays were staged. The sun of theatre, which rose on all Arabs from the house of Mârûn al-Naqqâsh in 1848, never set, but it could not get rid of the influence of the west for a certain period of time. In this study, the theatre activities carried out in Jordan in the last hundred years are discussed in periods of ten years, and important theatre works, writers and directors who came to the fore in this process are mentioned. While taking a picture of the course of Jordanian theatre in recent years, the situation evaluations made by theatre artists are also included.

Keywords: Arabic Literature, Theatre, Arabic theatre, Jordanian theatre

Giriş

Tiyatro, konuşma ve hareket gibi yardımcı unsurlar vasıtasıyla insanın düşünce ve duygularını ifade etme biçimidir.¹ Sahnelenmek için yazılmış oyunların tümü olarak tanımlanan bu sanata², yalnızca izlenmesi için değil aynı zamanda nesir ve şiir şeklinde okunması için de kaleme alınmış eser de denilebilir. Genel anlamıyla tiyatro şu unsurlardan oluşmaktadır: Hikâyenin anlatıldığı metin, senaryo, uyarlamanın sahnelendiği esnada yapılan yönetmenlik, bireysel becerilerin de ön plana çıktığı oyunun sergilenmesi, dekor, müzik, makyaj/kostüm ve ışıklandırma. Tiyatronun metin kısmının oluşturulmasında yazarın yararlandığı kaynakları ise efsaneler, tarih, toplumun yaşantısı, hayal ve bilinçaltı şeklinde özetlemek mümkündür.³

Arap toplumunda modern anlamda tiyatronun başlangıcını diğer kültürel alanlardaki yenilik hareketleri gibi Napolyon'un Mısır'ı işgali ile başlatmak mümkündür.⁴ Mısır, birçok alanda olduğu gibi tiyatro sanatında da öncü bir rol üstlenmiştir. Zira köklü bir uygarlığa sahip olan Mısır'da tiyatro 4500 yıllık bir geçmişe sahiptir.⁵ Günlerce oynanan acı çekme oyunları, ölen yöneticileri göğe yükselmesini anlatan oyunlar ve krallar için düzenlenen tahta çıkma şenlikleri geleneksel anlamda tiyatronun bu coğrafyadaki varlığına işaret etmektedir.⁶

Kültürel anlamda yenilik hareketleri Mısır'da olduğu gibi Suriye ve Lübnan'da da yabancıların öncülüğünde başlamıştır. Başta matbaaların açılması olmak üzere kitap ve dergi telifleri ile tiyatro oyunlarının sergilenmesi Avrupalı aydınların Arap toplumuna sunduğu sosyo-kültürel yeniliklerdendir. 19. yy'ın ilk yarısında Arap tiyatrosu üzerinde İtalyan ve Fransız etkisi hâkimdi. Bu ülkelerden gelen tiyatro gruplarının sundukları oyunlarla Lübnan, Filistin ve Ürdün'ü de kapsayan Suriye topraklarında kendi misyonerlik düşüncelerine uygun olarak, genç kuşakları etkilemeye çalışmışlardır.⁷

Diğer taraftan batılı anlamda tiyatroya gönül veren isimler de bu sanatın Doğu'da güçlenmesi için çaba göstermişlerdir. Örneğin tiyatro alanında ilk önemli adımı atan Mârûn en-Nakkâş (1817-1855) 1846'da İskenderiye'ye giderek batılı tiyatro yazarlarının eserlerinin sergilendiği oyunları izlemiş ve ülkesine döndüğünde oyun yazmaya başlayarak bu oyunların sahnelenmesini de sağlamıştır. Ayrıca Moliere'nin (öl. 1673) L'Avare (Cimri)

¹ Muhammed el-Hatîp, *el-Masrahu'l-İğrîgî*, (Dımaşk: Dâru Raslân, 2014), 7.

² Şükrü Halûk Akalın ve Diğerleri, *Türkçe Sözlük*, (Ankara: Türk Dil Kurumu, 2011), 2360.

³ Delâl Mustafa el-Feyyâz, *Tahlîlü'l-Hitâbi's-Siyâsî fi'l-Masrahi'l-Ürdünî*, (Amman: Câmî'atü's-Şarki'l-Evsat, Yüksek Lisans Tezi, 2023), 28-31.

⁴ Muhammed Mustafa Ebû Şevârib, *el-Medhal ilâ Funûni'n-Nesri'l-Edebiyyi'l-Hadîs ve Mahârâtihi't-Ta'bîriyye*, İskenderiye: Dâru'l-Vefâ, 2007), 55.

⁵ Aysel Ergül, *Çağdaş Mısır Tiyatrosunda Tefvîku'l-Hakîm ve Üç Entellektüel Tiyatrosu*, Erzurum: Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 1995), 23-24.

⁶ Rumeysa Bakır Dayı, "Lübnan Edebiyatında Tiyatronun Doğuşu ve Gelişimi", *Dergipark* (Erişim 10 Haziran 2022).

⁷ Aysel Ergül Keskin, *Sadallah Vennûs ve Tiyatroları*, (Erzurum: Fenomen Yayıncılık, 2011), 1.

adlı eserini el-Bahîl adıyla uyarlamış ve Beyrut’ta kendi evinde oynatmıştır. Bu oyunun sahnelenmesi toplum nezdinde bir ilk olma özelliği taşımaktadır. Diğer bir ifade ile 1848 yılında Mârûn en-Nakkâş’ın evinden tüm Arapların üzerine doğan tiyatro güneşi hiçbir zaman batmamış ancak belirli bir süre batının etkisinden de kurtulamamıştır.

Arap dünyasına tiyatronun gelişimini üç aşamada el almak mümkündür:⁸

1- Batı kültürüne bağımlı olarak ortaya çıkma
2- Milli kimliğin hissedilmesiyle birlikte Batı kültürüne bağımlı olmaktan hoşlanmama

3- Batı’ya olan kültürel bağımlılığı sona erdirmeye çabası.⁹

Kaynaklarda Ürdün’de tiyatro faaliyetleri yazılan eserler ve sergilenen oyunlar bağlamında 1970 öncesi ve sonrası olmak üzere iki ana başlıkta incelenmektedir.

1. 1970 Öncesi Ürdün’de Tiyatro

1.1. Başlangıcından Altmışlı Yıllara Kadar Ürdün’de Tiyatro Faaliyetleri (Amatör Tiyatro/Hamasi Tiyatro)

Şam ahalisi Osmanlıdan bu yana, kültür alanında ve çeşitli sanat dallarında Mısır’ın geçirdiği evreleri takip etmiştir. Bunların arasında şarkı, müzik ve gösteriyi de barındıran sahne sanatları da yer almaktaydı. Mısır’da sanatsal hareketlerin artmasıyla beraber, Mısır’daki tiyatro grupları, diğer ülkelerdeki insanların sabırsızlıkla bu ürünlerin sergilenmesini belediklerine şahit oldular. Tiyatro seyircisi o zamanlar milli ve ahlaki bir trende sahip olduğuna inanılan Mısır tiyatrosuna yönelmişti. Bu trendi, sonraki yıllarda eğitim dönemi sonundaki merasimlerde, kulüplere üye olan amatör tiyatrocular tarafından gerçekleştirilen taç giydirmeye gösterileri sırasında kulüplerin ve okulların izlediği tiyatral yöntemlerde de görmek mümkündür.¹⁰

İngiliz mandası, tiyatro okullarına ve özellikle de bunların devlete ait olanlarına Shakespeare (ö. 1616)’in oyunlarını¹¹ soktu. Bu, dünya tiyatrolarını takip edip okuyan seyirciler için bir hediye niteliğindedir. Örneğin Kudüs’teki öğretmenevi 1932 yılının eğitim sezonunu Hamlet¹² oyunuyla bitirdi. Tüm öğrenciler rollerini maharetle sergilediler. Hamlet’in annesi rolünü, güzel yüzü ve kusursuz makyajıyla oynayan bir öğrenci vardı ki

⁸ Keskin, *Sadallah Vennûs ve Tiyatroları*, 7.

⁹ Seyyid Ali İsmail, *Târîhu’l-Masrah fi’l-Âlemi’l-‘Arabî*, (Kâhire: Müessesetü Hindâvî, 2016), 21-23.

¹⁰ Ali er-Râ’î, *el-Masrah fi’l-Vatani’l-‘Arabî*, (Kuveyt: ‘Âlemü’l-Ma’rife, 1978), 277.

¹¹ Shakespeare ve oyunları hakkında geniş bilgi için bkz. Dimbinâ Kalâhan, *Men Hüve Vilyâm Şekspîr Hayâtüh ve A’mâlüh*, çev. Muhammed Hâmid Dervîş, Zeyneb Âtif, (Kahire: Müessesetü Hindâvî, 2020), 139-411.

¹² “Shakespeare tarafından 1599-1601 yıllarında yazıldığına inanılan bir trajedidir. Oyunun konusu Hamlet’in babasını öldüren, annesiyle evlenen ve Danimarka tahtına geçen amcası Calüdüs’tan intikam alma çabasıdır. Oyun gerçek bir kederden bir gazaba dönüşen hayatı, yapmacık bir delilikle gerçek delilik arasındaki geçişleri ele alır.” Oyun hakkında geniş bilgi için bkz. William Shakespeare, *Hamlet*, çev. Yeşim Mısırcı, (İstanbul: Parola Yayınları 2014).

çoğu seyirci onu kadın zannetmişti. Filistin ve Ürdün’de İngiliz mandası sona erdiğinde¹³ tek bir profesyonel tiyatro grubu yoktu. Filistin’den Ürdün’e kadar olan batı yakasının birleşmesiyle, burada milli duygulara hitap eden, siyasi bilinci insanlar arasında yaymayı amaçlayan okullar yaygınlaştı. Tiyatro bu alanda öncü bir yol olarak kullanıldı. Cezayir’in bağımsızlık savaşı¹⁴ boyunca gençler bir yandan özgürlük fikri için propaganda yapmak diğer taraftan da savaştan Cezayir halkına bağış toplamak adına bağımsızlık hareketlerini konu alan oyunlar sergilediler. Amman ve batıda yer alan şehirlerin arasında gezen bu grupların sergilediği oyunların sanatsal değeri fazla değildi ve bu oyunlar hamasetten ve insanları dolduruşa getirmekten ibaretti.¹⁵

Bu merhalede bazı tercüme edilmiş çalışmaların yanı sıra tarihi, dini ve toplumsal konuları işleyen yerli tiyatrolar sunulmuştur. Tiyatrolar Ürdünlü amatörler tarafından kulüplerde, okullarda, kiliselerde ve hayır kurumlarında sergilenmiştir. Bu tiyatro gösterileri hayır işleri ve yardımlaşma amacıyla yapılmaktaydı. Fakirlere ve mağdurlara yardım toplamanın yanı sıra vatanseverlerin ve milliyetçilerin ruhunu okşamak adına düzenleniyordu. Sergilenen tiyatrolar şunlardır:¹⁶

- 1- *Fethü'l-Endelüs* “فتح الأندلس” (Endülüs’ün Fethi)¹⁷
- 2- *el-Esîr* “الأسير” (Esir)
- 3- *Saharâtü'l-Arab* “سهرات العرب” (Arap Çölleri)
- 4- *Abdurrahmân En-Nâsır* “عبد الرحمن الناصر”
- 5- *Hâlid bin Velîd* “خالد بن الوليد”
- 6- *Dimâü fi'l-Cezâir* “دماء في الجزائر” (Cezayir’de Kan)
- 7- *Vâkiatü'l-Kâdisiyye* “واقعة القادسية” (Kâdisiyye Olayı)
- 8- *el-Mu’tasım Billâh* “المعتصم بالله”
- 9- *Ma’raketü'l-Yermûk* “معركة اليرموك” (Yermük Savaşı)
- 10- *Dırar bin el-Üzûr* “ضرار بن الأزور”
- 11- *Ammâr bin Yâsir* “عمار بن ياسر”
- 12- *Vefâü'l-Arab* “وفاء العرب” (Arapların Vefası)
- 13- *Selâhuddîn el-Eyyûbî* “صلاح الدين الأيوبي”

¹³ Ürdün, II. Dünya Savaşı’nın ardından (1945) bağımsız bir krallık olmuştur. Kurul, *Târîhu'l-Ürdün*, (Amman: Vizâratü't-Terbiye ve't-Ta’lîm, 2017), 18.

¹⁴ Fransa’nın Cezayir’deki sömürge dönemi 1830’da başlamıştır. Cezayir halkı 1954 tarihinde Fransız sömürüsüne karşı silahlı mücadele başlattı. Sekiz yıl boyunca devam eden silahlı mücadele, Cezayir’in 1962’de bağımsızlığını ilan etmesiyle son buldu. Muhammed Hayruddîn Fâris, *Târîhu'l-Cezâiri'l-Hadîs*, Şam: Câmi’atü Dimaşk, 1969), 205-256.

¹⁵ *er-Râ’î, el-Masrah fi'l-Vatani'l-'Arabî*, 278.

¹⁶ *Vizâratü's-Sekâfeti'l-Ürdünî*, “el-Masrah, Târîhu'l-fünûn fi'l-Ürdün” (Erişim 14 Kasım 2022).

¹⁷ Seyyid Ali İsmâîl, *Bidâyetü'l-Masrah ve's-Sînemâ fi'l-Ürdün* (Amman: Vizâratü's-Sekâfeti'l-Ürdüniyye, 2022), 37.

14- *Tâciru'l-bundukiyye* “تاجر البندقية” (Silah Tüccarı-The Merchant of Venice) Shakespeare

1.2. Altmışlı yıllarda Ürdün’de tiyatro faaliyetleri (dünya tiyatroları/ tercüme-ler)

Bu merhalenin en önemli kişisi olan Hâni Sanûber (1934-1998),¹⁸ 1964 yılında Nebîl Savâlihâ (d. 1941), Edib el-Hâfız (1929-2013), Ömer Kafaf (d. 1943), Kamer es-Safedî (d. 1948), Sühâ Menna’, Nebîl el-Meşînî (1939-2019) ve Marco Malacyan (öl. 2019)’dan oluşan Ürdün Tiyatro Ailesi (el-Masrahiyyetü'l-'Arabîyyetü'l-Ürdüniyye)’ni kurdu. Bu grup milli ruhu, milli gururu okşayan ve düşmanlarla mücadeleyi işleyen tiyatrolara ek olarak polisiye ve komedi tarzında tiyatrolar da sunmuştur.¹⁹

Onun zamanında gösterilen tiyatro oyunlarının çoğu tercüme edilmiş çalışmalardan oluşuyordu. Ortaya koyulan bu çalışmalar bilimsel değildi, halka yönelik de oluşturulmamıştı. Çünkü böyle bir çalışma gelişmiş bir merhalenin oluşmasını, halkın kültürel birikiminden yola çıkarak gerçekleşen üretimi gerektiriyordu. Tiyatro ilerleyici bir konseptte ve bu sanatı arındırıcı unsurlara dayanıyordu. İnsanlar sahnede bunun önemini ve zorluklarını görüyorlardı. Bu zorluklar etkileşim içindeydi. Tiyatro bu noktada meselenin önemini ve zorluklarını kavrayan seyircinin manevi kimliğinde, şefkat ve korku gibi duygular şeklinde belirlemektedir. Bu sanatı müşâhede eden seyircinin doğduğu yer tam da burasıdır. Tiyatro ile ilgilenenlere göre hem coğrafi hem de mantalite olarak Arap toplumuna uzak dünyaların, meselelere, halkın ürettiklerine ve önemsediklerine yabancı olan eserler bu doğumu geciktirecektir.²⁰

1960 yılında okulların haftalık ders programlarına sanat eğitiminin dâhil edilmesi tiyatro eğitimine yönelik faaliyetler arasındadır. Kabiliyetli hocaların çoğalmasıyla bu sanat eğitimi, tiyatro eğitimine dönüşmüştür. Bu programın dikkatle yürütülmesi neticesinde her ortaokul ve lisede kısa ya da olsun uzun oyunlar ortaya kondu. Bu arada bu faaliyetleri yönlendirmek ve öğrencilere ve öğretmenlere yol göstermek için uzman olan kişilere okullar gezdiriliyordu. Amerika üniversitelerinden mezun bu rehber sanatçılar, bütün arkadaşlarının toplandığı ilk amatör grubu bir araya getirmeyi başardı. Bu grupta ilk kez Ürdünlü bir kadın erkeklerle beraber yan yana sahneye çıkarıldı. Kadınlar onay vermeme eğiliminde olsa da bu durum teşvik edici bir faktör olarak görülmüştür. Bunun üzerinden beş yıl geçmemişti ki kadınlarla ilgili rolleri oynayan kızların sayısında artış görüldü.²¹

¹⁸ Firâs Hâlid er-Rîmûnî, *Târîhu'l-Firaki'l-Masrahiyyeti'l-Ürdüniyye* (Amman: Vizâratü's-Sekâfeti'l-Ürdüniyye, 2022), 10; 1957’de Amerika bulunan “Kûdmân Sîtr (thytr)’dan mezun oldu. Bir süre Suriye tiyatrolarında çalıştıktan sonra Amman’a giderek radyo yayınlarında ve amatör tiyatro ekiplerinde çalıştı. Vizâratü's-Sekâfeti'l-Ürdünî, “el-Masrah, Târîhu'l-fünûn fi'l-Ürdün” [Erişim 10.01. 2022]

¹⁹ Vizâratü's-Sekâfeti'l-Ürdünî, “el-Masrah, Târîhu'l-fünûn fi'l-Ürdün” (Erişim 100cak 2022).

²⁰ er-Râ’î, *el-Masrah fi'l-Vatani'l-'Arabî*, 282.

²¹ er-Râ’î, *el-Masrah fi'l-Vatani'l-'Arabî*, 278; Ürdünlü kadınların tiyatroya katılım sağlamaya başlaması hakkında geniş bilgi için bk. Adnân Ali el-Meşâkibe, “Devrül-mer’e fi mihricânî'l-masrahi'l-Ürdüniyyi't-tâsi’i”, *University of Jordan* (Erişim 24 Kasım 2022).

İlerleyen zamanlarda tiyatro sanatını sevenler arasından aktif tiyatral faaliyet gösteren bir grup oluşmaya başladı. Bu kişilerin çoğu resmi dairelerde ya da yerel kuruluşlarda memur olduklarından akşamları toplanabiliyorlardı. Üç ay süren yoğun bir hazırlığın ardından bu kişiler tarafından, sanatsal temellere oturtularak düzenlemesi biten ilk tiyatro oyunu gösterildi. Sergilenen, dünya çapında bir yazar olan Robert Thomas (öl. 1989-Fransa)’ın *el-Fahh* “الفخ” (Tuzak- Trap for a Lonely Man) adlı oyunudur. Tiyatroya susamış olan kitle oyuna hayran kaldı. Bu durum tiyatral eleştirinin gazetelerde görünmeye başlamasının ilk işareti sayılmıştır. 1965 yılında yapılan bu tenkitlerde cesaret ve hayranlık gibi iki unsur ağır basmıştır. Sonraki yıllarda Ürdün Enformasyon Bakanlığı bünyesinde Kültür ve Sanat Dairesi kurulmasıyla beraber tiyatro, en önemli tanıtım şekli haline gelmiştir. Bu da Ürdün Tiyatro Ailesi (Üsretü’l-Masrahi’l-Ürdünî)’nin oluşmasına katkı sunmuştur.²² Bu oluşum açısından önemli olan, Arap tiyatrolarının okunması ve uygun olanlarının seçilmesi, tercüme edilen tiyatroların işe yarar olanlarının ayıklanması ve ailenin Ürdün’de sergilenmesini uygun gördüğü tercüme edilmemiş dünya tiyatrolarının tercüme edilmesiydi. Nihai hedef ise özgün Ürdün tiyatrosunun yazımı yönünde çaba gösterme olmuştur.²³

Söz konusu bu oluşum tiyatro sanatının sağlam temellere oturtulması için çeşitli planlamalar yaptı. Birinci sezon boyunca senenin dördüncü ayında dünya tiyatro klasiklerinden üçünü, ikinci sezon periyodunda ise onuncu ayda diğer üç dünya tiyatrosu düzenlemekte. Bu çerçevede yapılan planlamalar arasında, gösterime uygun oyunların hangi illerde sergileneceğini gösteren periyodik programlar yapmak, komşu devletlerle karşılıklı sanatsal turneler düzenlemek ve senede bir defa Amman, Ceraş ve Petra gibi tarihi yerlerde bulunan açık hava tiyatrolarında Shakspeare’in tiyatrolarından birini sunmak da vardı.²⁴

Tiyatro grupları ilk sezonda aşağıda adı geçen oyunları sergilediler:

1- *Mirvahatü Leydî Vendemîr* “مروحة ليدي ويندمير” (Lady Windermere’in Yelpazesi- Lady Windermere Fan)- Oscar Wild (öl. 1900-Fransa)

2- *el-Eşbâh* “الأشباح” (Hortlaklar-Ghosts)- Henrik Ibsen (öl. 1906-Norveç)

3- *el-Fahhu* “الفخ” (Tuzak- Trap for a Lonely Man) Robert Thomas (öl. 1989- Fransa)

Altı ay sonra tiyatro gurupları şu oyunları sergiledi:

1- *el-Beytü’s-sa’îd* “البيت السعيد” (Mutlu Ev-Sweet Home)- Somerset Maugham (öl. 1965-Fransa)

2- *Fî’l-kasr* “في القصر” (Sarayda-In the Palace)- Ferenc Molnár (öl. 1952)-ABD)

3- *Racülü’l-ekdâr* “رجل الأقدار” (Feleğin Adamı-The Man of Destiny)- George Bernard Shaw (öl. 1952-İngiltere)

²² er-Rîmûnî, *Târîhu’l-Firaki’l-Masrahiyyeti’l-Ürdüniyye*, 9.

²³ er-Râ’î, *el-Masrah fi’l-Vatani’l-‘Arabî*, 278-279.

²⁴ er-Râ’î, *el-Masrah fi’l-Vatani’l-‘Arabî*, 279.

4- *Kem Ente Cemîl* “كم أنت جميل” (Ne Kadar Güzelsin!- Je suis désolé!)- Jean Groudoux (öl. 1944-Fransa)

5- *Merkeb bilâ Sayyâd* “مركب بلا صياد” (Avcısız Gemi- La Barca Sin Pescador)- Alejandro Casona (öl. 1965-İspanya)

Bu gösterilen çabalar sonucunda, karşılaştırılacak olursa, ikinci sezonda gelen seyirci sayısı birinci sezondakinden %25 daha fazlaydı. Haziran 1967 felaketinin²⁵ ardından tiyatrolar, bu olaya uygun çalışmaları sergileme konusunda hızlı davrandılar. Eser seçiminde başkalarına direnmeyi konu edinen tiyatrolar ağırlıktaydı. Grup, John Steinbeck (öl. 1968-ABD)’in “*Ufûlü’l-kamer* “أفول القمر” (Ay Battı- The Moon is Down)” oyununu sergilemede o kadar başarılı oldu ki, Suriye’den oyunu orada sergilemeleri için davet aldılar ve Suriye tiyatrolarında dört kez oynadıkları bu oyunu Suriye televizyonu kayıt altına aldı. Irak da Suriye gibi grubu davet etti ve grup oyunu Bağdat’ta sergiledi. Irak televizyonu da oyunu kayıt altına aldı. Grup bu iki gezisinden büyük bir şevkle ve önem verdikleri meseleye daha sağlam bir inançla dönüp Amerikalı yazar Irwin Shaw (öl. 1984-İsviçre)’in *Mevtâ bilâ Kubûr* “موتى بلا قبور” (Mezarsız Ölü- Bury the Dead) oyununu sergilediler. Ancak tüm bu başarılarla rağmen yabancı eserlerin yerine Arap dünyasına ait eserlerin sahnelenmesini isteyen ve bunu gazeteler vasıtasıyla dile getiren Arap düşünürler de vardı. Onlara göre Arap örfünü anlatan tiyatro eserleri halk nezdinde daha kabul edilebilir ve anlaşılır olacaktı.²⁶

Grup dördüncü sezonda aşağıdaki oyunları sunmuştu:

1- *Beytü’l-dümye* “بيت الدمية” (Bir Bebek Evi-A Doll’s House)- Henrik Ibsen (öl. 1906)

2- *el-Va’d* “الوعد” (Vaat- The Promise)- Alexia Arizov

3- *el-Burcuvâzî’n-Nebîl* “البورجوازي النبيل” (Kibarlık Budalası- Le Bourgeois Gentilhomme)- Molière (öl. 1673-Fransa)

Çeşitli panayırın kurulduğu bu sezonda halk durumdan o kadar hoşnuttu ki özellikle *el-Burcuvâzî’n-Nebîl* “البورجوازي النبيل” son haftaya dek sergilenme başarısı gösterdi.²⁷

Diğer taraftan kendine özgü bir tiyatro salonunun bulunmaması, grubun daha rahat bir şekilde sanatını icra etmesine engel oluyordu. Her ne kadar Ürdün Üniversitesi grubun kullanması için bir salon vermiş olsa da bu nihai bir çözüm değildi. Üniversitenin tiyatrosunda teknik cihazlar eksikti ve burası başkente yaklaşık 12 km. uzaklıktaydı. Bu

²⁵ “5 Haziran 1967’de İsrail ile Mısır, Ürdün ve Suriye arasında başlayan ve 6 gün devam eden savaşa verilen isimdir. Bu üç Arap ülkesine ek olarak Suudi Arabistan, Sudan, Irak, Tunus, Fas ve Cezayir gibi devletler de asker ve mühimmat yardımıyla katılmışlardır. İsrail’in üstünlüğü ile biten savaşın akabinde İsrail ordusu Kudüs’e girmiştir.” Geniş bilgi için bkz. Mîşîl b. Örin, *Sitte Eyyâm mine’l-Harb*, çev. İbrahim eş-Şehâbî (Riyâd: Mektebetü’l-Ubeykân, 2005).

²⁶ *Cerîdetü Felestîn*, “Masrahu’l-Ürdünî”, (20.04.1967), 20.

²⁷ er-Râ’î, *el-Masrah fi’l-Vatani’l-‘Arabî*, 280.

yüzden tiyatro severlerin ne bedeni ne de mali olarak bu zorluğa uzun süre dayanmaları mümkün değildi.

Grubun daha profesyonel olması için dekorcuya, kostümcüye, rejisöre, ışıkçıya ve sanatsal unsurları bilimsel esaslara oturtabilecek bir tiyatro akademisine ihtiyaç vardı. Diğer taraftan toplum meselelerini benimsemiş, yerli tiyatro oyunu yazma konusunda yeterli, kendini ve sorunlarını somut olarak sahnede görme özlemi içinde olan kalabalığın isteğini yerine getirebilecek yazarlara²⁸ ve halkın zevkiyle örtüşen tiyatro oyunlarını seçip düzenleyen, dünya çapındaki tiyatro tercümelelerine dikkat çeken, aynı zamanda kendi üyelerinin tercüme faaliyetlerini yürütebilecek donanımda edebiyatçılardan ve entelektüellerden oluşan bir kurulun oluşması da gereksinimler arasındaydı. Eksikliklerin farkında olan Kültür ve Enformasyon Bakanlığı ilk olarak Ürdün'de bir tiyatro yazma yarışması düzenlemeye karar verdi. Kazanan tiyatro oyunu Siyonizm'e²⁹ karşı Arapların davasının üzerinde duran *lil-Bâtîli Cevle* "للباطل جولة" (Batıl İçin Sefer) idi. 1969'dan itibaren Arap direniş hareketi, kahramanlık üzerine kurulu tiyatrolarını, büyük katılım gösteren halkın huzurunda aşırı bir fanatiklikle sunmaya başladı. Bu tür çalışmalar -sayı olarak- teknik tiyatroya üstünlük sağlasa da, tiyatro sanatındaki payı azdır. Buraya kadarki aşamalarda Ürdün tiyatrosu, başlangıçta seyirciyi sinemadan ve televizyon ekranlarından çekip alarak tiyatro gişelerinde sıraya sokmayı başaramamıştır.³⁰

2. 1970 Sonrası Ürdün'de Tiyatro

2.1. Yetmişli yıllarda Ürdün'de tiyatro faaliyetleri (tiyatroya vurgu/yerel tiyatrolar)

Tiyatro verilen önemin bir sonucu olarak tesis edilen tiyatro akademisinde öğrenim gören bir grup öğrenci mezun olduktan sonra önemli Arap tiyatro çalışmalarını sunmaya başladı. İlk sundukları oyun Alfred Ferec (1929-2005)'in *ez-Zîru Sâlim* "الزير سالم"iydi (1967). Bu eser, tiyatro sanatı dalında dünya çapında bir enstitüden mezun olan, Kâhire'de bulunan Radyo ve Televizyon Enstitüsü'nden televizyon programı yapımıcılığı diploması elde etmiş olan, Mısır televizyonunun tiyatro kısmında iki yıl geçiren ve Hüseyin Kâmil, Gâlib Şaas ve İkbâl eş-Şârûnî gibi önemli Mısırlı yönetmenlerin yanında yardımcı yönetmen olarak çalışan Hâtim es-Seyyid (1948-2002)'in Kâhire'den döndükten sonra yönettiği ilk oyun olma özelliğini taşıyordu. Halkın kültürel birikiminden meydana gelen *ez-Zîru Sâlim* dikkat çeken bir başarı elde etti.³¹ Bu oyunun ardından Alfred Ferec, Ali Sâlim (1936-2015),

²⁸ Tiyatro eserinin yazılarak sahnede sergilenmesi hakkında geniş bilgi için bk. Bedir Muhammed Hasen, "et-Tekniyyâtü'l-fenniyye fi'l-masrah ve 'alâkatühâ bi'l-binâi'd-dırâmî li'n-nusûsi'l-masrahiyye", *Tanta University Faculty of Specific Education* (13 Haziran 2024).

²⁹ "Filistin topraklarında Yahudiler adına yeniden bir vatan kurulmasını destekleyen uluslararası Yahudi siyasi hareketi." Geniş bilgi için bk. Necîb Nassâr, *Sahyûniyye* (Kâhire: Müessesetü Hindâvî, 2014).

³⁰ er-Râ'î, *el-Masrah fi'l-Vatani'l-'Arabî*, 281-282.

³¹ er-Rîmûnî, *Târîhu'l-Fıraki'l-Masrahiyyeti'l-Ürdüniyye*, 12.

Mahmud Diyab (1932-1983) ve Sâdettin Vehbe (1925-1997)’ye ait çeşitli oyunlar geldi. Tiyatrolar yeni konular içermeye ve çalışmalar da basılmaya başladı. Bu noktadan itibaren Ürdün’de tiyatro seyircisinin uyanışının tam anlamıyla başladığını söylemek mümkündür.³²

Özellikle 1977 yılının başlarında Kültür ve Gençlik Bakanlığı’nın kurulmasından sonra tiyatro daha da önemli bir konuma geldi. Senede iki veya üç olan tiyatro gösterisini, her yönetmene iki tiyatro düşecek şekilde on altıya çıkarmayı planladılar. Bu iki tiyatrodan biri tek perdelik, ikincisi ise uzun bölümlerden oluşan oyunlardı. Kasabalarda sunulan tek perdelik oyunlara gösterilen rağbet şehirde sergilenenlere göre daha çoktu. Bu durum kasabalardaki seyircilerin, şehirlerdeki seyircilere nazaran tiyatroya daha da susamış olduklarının bir göstergesi sayılmıştır. Bir yandan seyirciler açısından bir uyanış söz konusu iken diğer taraftan da ortaya çıkan bazı zorluklar vardı. Örneğin Hâtim es-Seyyid’e söz konusu zaman diliminde Ürdün tiyatrosunun karşılaştığı zorlukların neler olduğu sorulduğunda şunları söylemiştir:

“Metin sıkıntısı... Bu sadece Ürdün’de değil genelde vardı. Özellikle iyi ve yerel metinlere ihtiyacımız vardı. Bu netice bir boşluktan kaynaklanmıyordu. Bu durumda bakılması gereken sürekli olarak kaç tane başarılı tiyatro sunumunun gerçekleştiğidir. Örneğin bir yazarın iyi bir tiyatro çalışması meydana getirmesi genel anlamda on yılda mümkündür. Hali hazırda birkaç ümit verici çalışma bulunuyor.³³ Mahmud ez- Zuyûdi, Beşîr Havârî ve Cemal Ebû Hamdân gibi gençlere ait çalışmaları, gelecekte bize hediye olarak sunarlar ümidi ile desteklemeye gayret ediyoruz. Metinlerin az olmasının yanı sıra, okul tiyatrolarının yokluğundan kaynaklanan tiyatral boşluk vardı, çocuk tiyatrosu³⁴... Üniversitedeki tiyatro faaliyetlerinde ise zayıflama görülmüş, buradaki faaliyetler duraksamaya girmişti. Büyük tiyatrolar başarısını okul tiyatrolarına ve çocuk tiyatrosuna borçluydu. Yeni potansiyel sanatçıların ortaya çıkması için büyük tiyatroların onları desteklemeleri gerekiyordu. Ne yazık ki gençlerin yetenekleri zamanla kayboldu, tiyatroya faydalı olamadılar”.³⁵

Görüşlerini bu şekilde dile getiren Hâtim es-Seyyid, üç yıldan az bir sürede, aralarında Eski Yunan döneminde yaşamış komedyacı yazarı Aristofanes (MÖ 446 - MÖ 386) ’in *es-Sahb*’ı “السحب”(Bulutlar-The Clouds), Ali Sâlim’in *‘Afârîtü’l-karnî’l’ısrîn*’i “عفاریت القرن العشرين”(Yirminci Yüzyılın Şeytanları) ve *es-Su’lûk*’u “الصعلوك”(Sefil), Semih el-Kâsım (1939-2014)’ın *Karakaş*’ı “قرقاش”, Sa’dettin Vehbe’nin *el-Mesâmîr*’i “المسامير”(Çiviler), Mahmud Diyâb’ın *el-Ğurebâü lâ yeşribûne’l-kahve*’si “الغرباء لا يشربون القهوة”(Yabancılar Kahve İçmez) ve *Edbıdu’s-sâât*’ı “اضبطوا الساعات”(Saatleri Ayarlayın) olan sekiz oyun

³² er-Râ’î, *el-Masrah fi’l-Vatani’l-‘Arabî*, 282.

³³ İyi bir tiyatro eserinin yararlanması gereken kaynaklar hakkında geniş bilgi için bk. Nidal Fayeş Shorbaji, “Nazariyyetü’l-masrah fi’l-edeb nazariyyetüh ve masâdiruh ve ‘anâsiruh”, *Dergipark* (26 Aralık 2021).

³⁴ Ürdün’de çocuk tiyatrosu 90’lı yıllarda gelişme göstermiştir. 1992’den itibaren Ürdün Çocuk Tiyatrosu Festivali adıyla her yıl sanat organizasyonları gerçekleştirilmektedir.

Vizâratü’s-Sekâfeti’l-Ürdünî, “Mihricânâtü’l-Vizâra, Masrahu’t-tıflî’l-Ürdünî” (Erişim 10 Ocak 2022).

³⁵ er-Râ’î, *el-Masrah fi’l-Vatani’l-‘Arabî*, 283.

yönetti. Yönettiği "ez-Zîru Sâlim" oyununu, aralarında Kamer es-Safedî, Hişâm el-Hindî, Âdil 'Afâne, Mahmud Ebû Ğarîb ve Hüseyin Ebû Şakra'nın da yer aldığı Ürdün'ün en iyi kırk beş oyuncusu tarafından 1974 yılında İran'da Şîraz Festivalinde sunulmuştur.³⁶

Yetmişli yıllarda üniversitelerin akademikerlerinden çok sayıda yönetmen mezun oldu. Bunlardan bazıları: Ahmed Kavâdirî, Ahmed Şukam, Muhammed Hilmî, Tefvik Necm, Târık Berkâvî, Teysîr 'Atiyye, Juliet 'Avâd'dır. Bu isimlerin yanı sıra tiyatro ailesinden Cemîl 'Avâd, Süheyl İlyâs ve Mehdi Yânis gibi yönetmenler Arap tiyatrosunun başyapıtlarını ve yerel tiyatro denemelerini sergilediler. Sergiledikleri önemli tiyatrolar şunlardır:³⁷

- ez-Zîru Sâlim "الزير سالم", Hallâku Bağdât "حلاق بغداد" (Bağdat Berberi) - Alfred Ferec
  - Afârîtü'l-karnî'l-ısrîn "عفاريت القرن العشرين" (Yirminci Yüzyılın Şeytanları)- Ali Sâlim
  - el-Mesâmîr "المسامير" (Çiviler)- Sa'dettîn Vehbe
  - ez-Zevbea "الزوبعة" (Fırtına)- Mahmûd Diyâb
  - el-Ğurebâü lâ yeşribûne'l-kahve "الغرباء لا يشربون القهوة" (Yabancılar Kahve İçmez)- Mahmûd Diyâb
  - er-Ricâlü lehüm Ruûs "الرجال لهم رؤوس" (Başları Olan Adamlar)- Mahmûd Diyâb
  - 'Idbidu's-Sâât "اضبطوا الساعات" (Saatleri Ayarlayın)- Mahmûd Diyâb
  - Rasûl min Karyeti Temîra "رسول من قرية تميره" (Temîra Köyünün Habercisi)- Mahmûd Diyâb
  - Leyâliyyü'l-hisâd "ليالي الحصاد" (Hasat Geceleri)- Mahmûd Diyâb
- Bu merhalenin önemli tiyatro yapıtları şunlardır:³⁸
- el-Ğâibü'z-Zevbia "الغائب الزوبعة" (Görünmeyen Fırtına)- Mahmûd Diyâb
  - el-Ferâfir "الفرافير" (Küçük Kuşlar) Yûsuf İdrîs (1927-1991)
  - el-Vâfid "الوافد" (Heyet)- Mihâil Rûman (1924-1973)
  - 'Arîsu li binti's-Sultân ve Hafletü 'ale'l-Hâzuk- "عريس لبنت السلطان و حفلة على" (Sultanın Kızının Düğünü ve Hileli Merasim)- Mahfûz Abdurrahman (1941-1917)
  - el-Miftâh "المفتاح" (Anahtar)- Yûsuf 'Anî (1927-2016)
  - el-Müherric "المهرج" (Palyaço)- Muhammed Mâğûd (1934-2006)
- Bu merhaledeki yerel Ürdün tiyatrosunun önemlileri şunlardır:³⁹
- Miftâh ve'l-Cerrâd "المفتاح والجراد" (Anahtar ve Çekirgeler), 'Atşâne yâ Sabâyâ "عطشان يا صبايا" (Susadım Kızlar)- Cemâl Ebû Hamdân (1944-2015)

³⁶ er-Rîmûnî, Târîhu'l-Fıraki'l-Masrahiyyeti'l-Ürdüniyye, 11.

³⁷ Vizâratü's-Sekâfeti'l-Ürdünî, "el-Masrah, Târîhu'l-fünûn fi'l-Ürdün".

³⁸ Vizâratü's-Sekâfeti'l-Ürdünî, "el-Masrah, Târîhu'l-fünûn fi'l-Ürdün".

³⁹ Vizâratü's-Sekâfeti'l-Ürdünî, "el-Masrah, Târîhu'l-fünûn fi'l-Ürdün".

- *el-Mağnâtu's-Şa'biyyetü'l-Masrahiyye* "المغناة الشعبية المسرحية" (Halk Tiyatrosu Operası), *Hâlîde* "خالدة" (Hâlîde), *Âbâü ve Ebnâü* "آباء وأبناء" (Babalar ve Oğullar)- Abdürrahim Ömer (1929-1993)
- *ed-Dibâ'u* "الضباع" (Sırtlanlar)- *el-Mahcar* "المحجر" (Hücre) *Müzekkira min Cebeli'n-Nâr* "مذكرة من جبل النار" (Cehennem Tepesinden Anılar), *Muâyedü'l-Karyeteyn* "معايد القرينتين" (İki Köyün Bayramlaşması), *el-Madbu'ün* "المضبوعون" (Sırtlanlar)- Mahmûd ez-Zuyûdî (d. 1945)
- *es-Sedd* "السد" (Barikat) *el-leyle lâ yatla'u'l-kamer* "الليلة يطلع القمر" (Ay Doğmayan Gece), *Karyetü Şeyh Hammâd* "قرية الشيخ حماد" (Şeyh Hammâd'ın Köyü), *Zalâm fî 'Ayni's-şems* "ظلام في عين الشمس" (Güneşin Gözündeki Karanlık)- Emîn Şinnâr (1933-2005)
Bu merhaledeki sahne müziği tiyatroları ise şunlardır:⁴⁰
- *Bircâs* "برجاس" (Bergas)- Haydar Mahmûd (d. 1942)
- *er-Rahhâlâtü's-Sindebâd* "الرحالة السندباد" (Sinbat'ın Seyahatleri)- Fuâd eş-Şümelî (d. 1943))
- *el-Me'zîk* "المأزق" (Bunalım)- Beşîr Hevârî (d. 1950)
- *Tagribetü Zarîfetü't-Tûll* "تغريبة ظريف الطول" Gabriel Al Sheikh (1950-1972)
- *Lu'be Masrahiyye İsmühâ eş-Şahhâdîn* "لعبة مسرحية اسمها الشحادين" Cemîl 'Avvâd

2.2. Seksenli Yıllarda Ürdün'de Tiyatro Faaliyetleri (Tiyatral Deneyimler)

Seksenli yıllarda akademilerden, üniversitelerden ve enstitülerin sanat bölümlerinden mezun olanların sayısı daha da arttı. Yermük Üniversitesi'nde Fen-Edebiyat Fakültesi ve Kültür Bakanlığı'na bağlı Tiyatro Eğitim Merkezi açıldı. Eskisiyle yenisiyle birçok yönetmen "geleneksel" in aksine yeni deneyimler ortaya koydular. Gelenekseli Kültür Bakanlığı'na bağlı gruplar sunarken, yeni deneyimleri ise sonradan ortaya çıkan birkaç grup sunuyordu. Bu grupların önemli olanları şunlardır:⁴¹

- el-Fevânîs
- Muhteberu'r-Rahâle
- Fırkatü Masrahu'l-Masrah
- Masrahu's-Sittîne Kürsî
- Masrahu'l-fenn fî İrbid
- Muhteberu Mavâlü'l-Masrahî
- Masrahu'l-Hayme
- Fırkatü'l-Masrahu's-Şa'biyyü

Bu merhalenin önemli yönetmenlerini ise şu şekilde saymak şunlardır:⁴²

⁴⁰ Vizâratü's-Sekâfeti'l-Ürdünî, "el-Masrah, Târîhu'l-fünûn fi'l-Ürdün".

⁴¹ er-Rîmûnî, *Târîhu'l-Fıraki'l-Masrahiyyeti'l-Ürdüniyye*, 15.

⁴² Vizâratü's-Sekâfeti'l-Ürdünî, "el-Masrah, Târîhu'l-fünûn fi'l-Ürdün".

- Hâlid et-Tarîfî
- Nebîl Necm
- Lînâ et-Tell
- Sûsan Derûze
- Fethî Abdurrahman
- Abdüllatif Şemma'
- Muhammed ed-Dumûr
- Nâ'im Haddâdîn
- Mahmûd İsmâîl Bedr
- Samer Dudîn
- Mâhir Hammâş
- Vefâ Kusûs

Bu merhaledeki önemli tiyatro çalışmalarını sayacak olursak:⁴³

- *Düm.....dümtek* "دم .. دم تك"
- 'An Masrahiyyatü Briht "عن مسرحية بريخت" (Brecht Tiyatrosu)
- *Bûntîlâ ve Tâbiahû Mâtî* "بونتيلا وتابعة ماتي" (Buntîlâ ve Ona Uyan Mati)
- *Fırkatün Masrahiyyatün vecedet masrahan fî masrahat Hamlit* "فرقة مسرحية" (Hamlet Tiyatrosunda Tiyatro Bulan Tiyatro Grubu)
- *Râvî Masrahî Yümesrihu Üdeyb* "راوي مسرحي يمسرح أوديب" (Tiyatro Anlatıcısı Udeyb'i Tiyatrolaştırıyor)
- *Hizâü Seyyid Tâfeş* "حذاء السيد طافش" (Tafeş Bey'in Ayakkabısı)
- *Hâlû'd-dünyâ* "حال الدنيا" (Dünya Hali)
- *Yâ 'Antar* "يا عنتر"
- *el-Hükmü kable'l-Müdâvele* "الحكم قبل المداولة" (Müzakereden Önceki Hüküm)
- *Efkâru Cünûniyye min Defteri Hamlit* "أفكار جنونية من دفتر هاملت" (Hamlet'in Defterinden Çılgın Düşünceler)

- *Leyle Mesrau Cîfârâ* "ليلة مصرع جيفارا" (Che Guevara'nın Ölüm Gecesi)
- *Mülhametu Cilcâmîş* "ملحمة جلجامش" (Gilgamiş Destanı)
- *el-Ğâbetü'l-hadrâu* "الغابة الخضراء" (Yeşil Orman)

Bu merhalede tanınmış yazarların yerel tiyatro metinlerinden oluşan çalışmaları da görülmektedir. Örneğin Ürdünlü şair Dr. Velîd Seyf'in bazı çalışmaları şunlardır:⁴⁴

- *Elf Hikâyetün ve Hikâyetün min Sûk-i 'Ukâz* "ألف حكاية وحكاية من سوق عكاظ" (Ukaz Panayırından 1001 Hikâye)

- *Nükûşu'z-Zamaniyye* "نقوش زمنية" (Zamana Ait Yazıtlar)

Bu merhalenin çocuk tiyatrosu yazarları şunlardır:⁴⁵

⁴³ er-Rîmûnî, *Târîhu'l-Fıraki'l-Masrahiyyeti'l-Ürdüniyye*, 15-16.

⁴⁴ Vizâratü's-Sekâfeti'l-Ürdünî, "el-Masrah, Târîhu'l-fünûn fi'l-Ürdün".

⁴⁵ Vizâratü's-Sekâfeti'l-Ürdünî, "el-Masrah, Târîhu'l-fünûn fi'l-Ürdün".

- Nâdyâ ebû Tâhâ
- Ravza el-Hüdhüd
- Muhammed ez-Zâhir

3. 1990 Sonrası Ürdün’de Tiyatro

3.1. Doksanlı yıllarda Ürdün’de tiyatro faaliyetleri

Körfez Savaşı’ndan sonra televizyon yapımlarına talebin azalması ile birlikte Ürdün tiyatrosunda kayda değer gelişmeler gözlemlendi. Çoğu sanatçının tiyatroya yönelmesiyle tiyatro grupları da ilerleme kaydetti. Kültür Bakanlığı’nın da yardımıyla çok sayıda tiyatro gösterimi yapıldı. Ürdün Tiyatro Festivalleri gerçekleştirildi. Sanatçıların desteği ve katılımıyla Gençlik Tiyatro Festivali ve Çocuk Tiyatrosu Festivali de düzenlenen etkinlikler arasındaydı. Üniversitelerin ve kolejlerin işbirliği ile düzenlenen bu festivallerin yanı sıra 1980 yılından günümüze kadar senede bir Ceraş Kültür ve Sanat Festivali düzenlenmektedir.⁴⁶

Bu yıllarda çok sayıda genç yönetmen göze çarpmaktadır:

- Ziyâd Celâl
- İsmet Fârûk
- Hasan Sebâyile
- Akif Necm
- Hakîm Harb
- Fîsnâ Müşâraka
- Hüseyin Nâfi’
- Abdülkerim el-Cerrâh

Bu dönemdeki önemli tiyatro çalışmaları ise şunlardır:⁴⁷

- *er-Rummâlû’n-Nâ’ime* “الرمال الناعمة” (Yumuşak Kumlar)
- *Klâkît* “كلاكيت” (Çekim Tahtası)
- *el-Mütemerride ve’l-Ürcüvâz* “المتمردة و الارجواز” (Asi ve Karagöz)
- *Hamlit yuslebu min cedîd* “هاملت يصلب من جديد” (Hamlet Yeniden

Cezalandırılıyor)

- *Es-Sâbirûn* “الصابرون” (Sabredenler)
- *fî İntizâri Cûdû* “في انتظار جودو” (Cudu’yu Beklerken)
- *Zehârifü’l-Halhal* “زخارف الخلال” (Halhalın Süslemeleri)
- *‘Ursü’l-A’râsi Yûyâ* “عرس الأعراس يويأ” (Yuya’nın Düğünlerinden Biri)
- *Sirru’l-Mâvrid* “سر الماورد” (Devin Gizemi)
- *İmruu Kays fî Bârîz* “امرؤ قيس في باريز” (İmru’l-Kays Paris’te)

⁴⁶ 2000’li yıllarda kurulan tiyatro grupları için bk. er-Rîmûnî, *Târîhu’l-Fıraki’l-Masrahıyyeti’l-Ürdüniyye*, 49-51; Vizâratü’s-Sekâfeti’l-Ürdünî, “el-Masrah, Târîhu’l-fünûn fi’l-Ürdün”.

⁴⁷ er-Rîmûnî, *Târîhu’l-Fıraki’l-Masrahıyyeti’l-Ürdüniyye*, 29-44; Vizâratü’s-Sekâfeti’l-Ürdünî, “el-Masrah, Târîhu’l-fünûn fi’l-Ürdün”.

- *Harîfetü Şa'biyye* "خريفة شعبية" (Halk Efsanesi)
- *Nâru'l-Birâa* "نار البرائة" (Masum Ateş)
- *ez-Zübbâl* "الزبال" (Çöpçü)
- *el-Madbû'în* "المضبو عين" (Sırtlanlar)
- *Harace ve lem ye'ud* "خرج ولم يعد" (Çıktı ve Dönmedi)
- *İsma' yâ Abdessemi'* "اسمع يا عبد السميع" (Dinle ey Abdüssemi')
- *Bakâlûryûs fî hükmi's-şu'ûb* "بكالوريوس في حكم الشعوب" (Halkı Yönetme Diploması)
- *Leyletü defni'l-mümessileti Cîm* "ليلة دفن الممثلة جيم" (Oyuncu Jame'in Defin Gecesi)
- *Taybe tes'adu iles's-semâi* "طيبة تصعد الى السماء" (Taybe Gökyüzüne Yükseliyor)
- *el-Kaşşe* "القشة", (Saman Çöpü)
- *Masrah yebhasü an Masrah* "مسرح يبحث عن مسرح" (Tiyatro Arayışında Olan Tiyatro)

Ürdün'de Kültür Bakanlığı öncülüğünde geniş bir seyirci yelpazesine hitap eden tiyatro organizasyonları düzenlenmektedir. Bu organizasyonlar sadece Ürdünlülere özgü olduğu gibi bazıları diğer Arap ülkelerin de katılımına açıktır.

3.2. Ürdün Tiyatro Festivali

Bu etkinlik Ürdün Kültür Bakanlığı'nın senelik düzenlediği sanat festivalidir. Bu festivalde yerel Arap tiyatroları sergilenmektedir. İlki 1991'de düzenlenen festivalin, 2001 yılında dokuzuncusu düzenlenmiş ve o yıldan itibaren çeşitli Arap devletlerinin katılımıyla bir nevi yarışma haline dönüşmüştür. Bu festivale katılan ülkelerin temsil ettiği tiyatrolar konuları, ana fikirleri, amaçları ve takdim edilme yönleriyle birbirleriyle yarışmışlardır. Bu festivalin amacı Ürdün ve diğer Arap ülkeleri arasındaki kültürel bağları güçlendirmektir.

Ancak Ürdün Devleti'nin, Ürdün'den tiyatro festivaline katılmak isteyenler için bazı şartları vardır:

- Yönetmenlerinin akademiden mezun uzman kişilerden olmaları,
- En az beş sene bu sanatın üzerinde yoğunlaşmış en az beş çalışma yapmış olmaları,
- Tiyatroyu sunan kişilerin Sanatçılar Derneği üyesi olmaları,
- Üye olmayanların ise bu dernekten konuyla ilgili açıklama içeren bir rapor almaları.
- Festivale katılacak olan diğer devletlerin de en az bir tiyatro eserini resmi yollardan göndermeleri gerekmektedir.

2000’li yılların başında düzenlenen bu etkinliğe Ürdün’den on dört tiyatro eseri başvurmuş ancak Kültür Bakanlığı Tiyatro Dairesi’nin oluşturduğu jüri tarafından beşinin gösterilmesinin uygun bulunduğu belirtilmiştir.⁴⁸

2015 Kasım ayında yirmi ikincisi düzenlenen tiyatro festivalinde sergilenen tiyatrolar ve katılan ülkeler şunlardır:⁴⁹

- *el-Muğniyetü’s-Sal’â* “المغنية الصلعي” (Kel (kadın) Şarkıcı) Ürdün
- *Hâştâg* “هاشتاق” (Hashtag⁵⁰)- Ürdün
- *Makâmât ibn Tâye* “مقامات ابن طاية” (İbn Tâye’nin Makâmâtı)- İmârât
- *Sadâ es-samt* “صدا الصمت” (Sessizliğin Yankısı)- Kuveyt
- *‘Alâkâtü Harace* “علاقات حراجة” (Sıkı İlişkiler)- Ürdün
- *Üstûra Lilîs* “استورة ليليس” (Lilis Efsanesi)- Ürdün
- *Mükâşefât* “مكاشفات” (Güç Gösterileri)- Irak
- *el-‘Âdiyât* “العادييات” (Kabahatler)- Ürdün
- *Berrâcü’l-Vasîf* “براج الوصيف” (Hizmetçinin Cazibesi)- Tunus
- *Rûh* “روح” Mısır
- *Be’iden an es-Saytara* “بعيدا عن السيطرة” (Kontrolden Uzak)- Suûdî

Arabistan

3.3. Ürdün Gençlik Tiyatro Festivali

Kültür Bakanlığının senelik düzenlediği kültür ve sanat festivalidir. İlki 1992’de onuncusu ise 2004 yılında düzenlenen festivalin genel hedefi, sanatçıların işbirliği ve bakanlığın da yardımıyla gençlere yönelik seçkin tiyatro eserlerinin sunulmasıdır.

Bu festivalin düzenlenme amaçları şunlardır:

- Gelecek vaat eden gençlerin rekabet ruhunu yükselterek verim elde etmek.
- Çeşitli tiyatro dallarının bir araya gelmesini sağlamak.
- Tiyatro çalışmalarının yönetilme ve sunulma açısından aynı zamanda teknik

ve müzik donanımı yönüyle gözlemlenmesi.

- Gençler arasında tiyatro bilincinin yaygınlaştırılması.

Bu organizasyona katılmak için akademiden mezun olmak ve tiyatro alanında diploma sahibi olmak gerekmektedir. Örnek verilecek olursa, 2012 yılında düzenlenen Gençlik Tiyatro Festivali son derece verimli geçmiştir. Etkinlikte sunulan tiyatro çalışmaları şunlardır:⁵¹

- *Cüssetü ‘ale’r-rasîf* “جثة على الرصيف” (Kaldırımdaki Ceset)

⁴⁸ Vizâratü’s-Sekâfeti’l-Ürdünî, “el-Mihricânât” (Erişim 14 Ocak 2022); Vekâletü’l-Enbâi’l-Ürdüniyye, “Mihricânu’l-masrahi’l-‘Arabî” (Erişim 11 Kasım 2024).

⁴⁹ Vizâratü’s-Sekâfeti’l-Ürdünî, “Zâkiretü mihricânu’l-masrahi’l-Ürdünî (Erişim 19 Nisan 2023).

⁵⁰ Bir sosyal medya platformunda yer alan “#” işareti “Hashtag” anlamına gelmektedir. Belirli bir konuyu belirlemek ve ayırtmak için kullanılmaktadır. Geniş bilgi için bk. Solomia Fedushko- Sofia Kolos, “Effective strategies for using hashtags in on-line communication”, *Researchgate* (26 Mayıs 2019).

⁵¹ el-Fenniyye, “Mihricanu masrahi’s-şebâbi’l-Ürdünî” (Erişim 19 Nisan 2023).

- *Nâfize* "النافذة" (Pencere)
- *Savtâni li Suheyl Vâhid* "صوتان لصهيل واحد" (Bir Süheyl'in İki Sesi)
- *er-Racülü'l-Ahzen* "الرجل الأحن" (Üzgün Adam)
- *Bisâtu Ahmedî* "بساط أحمدى" (Ahmedi Sergisi)
- *Meclisü'l-'Adli* "مجلس العدل" (Adalet Meclisi)

3.4. Ürdün Amatör Tiyatro Festivali

Ürdünlü sanatçıların da desteğiyle, Kültür Bakanlığı'na bağlı Tiyatro Sanatları Müdürlüğü'nün amatör tiyatrocular için düzenlediği bir festivaldir. Bu organizasyonun amacı Amman'da ve diğer şehirlerdeki Ürdünlü gençlerin tiyatro alanında deneyim kazanmalarına olanak sağlamaktır. İlki 2001, ikincisi ise 2002'de gerçekleşen festivalin üçüncüsü uzun bir aranın ardından 2012 yılında düzenlenmiştir.⁵² Bu festivalde gösterime giren çalışmalar, yönetmenler ve katıldıkları şehirler şunlardır:

- *Sîrâmîk* "سيراميك" (Seramik)- Muhammed Hâbûr, Amman
- *Miyn*⁵³ *es-Sebeb?* "مين السبب" (Sebeb Kim?)- Muhammed el-Havâlide, Ma'an
- *Bâi'u'l-ekni'a* "بائع الأفتعة" (Silah-ya da gaz maskesi- Satıcısı)- Nûr es-Sâlim, el-Balkâ
- *Ehleyñ İntihâbât* "أهلين انتخابات" (Hoşgeldin Seçim)- Münîb el-Gazât, Aclûn
- *Hiye Ümmî* "هي أمي" (O Benim Annem)- Celâl Rüşdî, ez-Zerkâ
- *el-Mahatta* "المحطة" (İstasyon)- Velîd el-Cîzâvî, İrbid

3.5. Ürdün Çocuk Tiyatrosu Festivali

Kültür Bakanlığı'nın çocuk seyirciler için organize ettiği bir tiyatro festivalidir. İlki 1992'de dokuzuncusu ise birkaç yıllık aradan sonra 2012 yılında düzenlenmiştir. Katılımın fazla olması adına yaz tatillerinde düzenlenmektedir. Festivalin hedeflerini şu şekilde özetlemek mümkündür:

- Genel anlamda milli kültür, özel anlamda ise tiyatro kültürü oluşturmak.
- Çocuk tiyatrosu alanında Ürdün'ün ve diğer Arap devletlerinin tecrübelerinden yararlanmak ve bu alanı daha da geliştirerek Ürdün ve diğer Arap devletleri arasında kültürel etkileşim sağlamak.
- Tiyatro seyirci kitlesinin izleme kalitesini yükseltmek.
- Çocukların, yeteneklerini keşfetmelerini sağlamak.

Şüphesiz tiyatro türlerinden en önemlilerinden biri sanatsal, pedagojik ve psikolojik beceri gerektiren çocuk tiyatrosudur. Zira çocuğun mahremiyetinin, bilişsel ve psikolojik yapısının farkına varılması ve sanat ve edebiyat aracılığıyla verilmek istenen mesajın

⁵² Vizâratü's-Sekâfeti'l-Ürdünî, "Mihricân masrahi'l-hüvât" (Erişim 20 Nisan 2023)

⁵³ Halk dilinde (Kim?) soru edatı. Bk. İman Abdurrahim, *Syrian Colloquial Arabic* (Avustralya: Labour Production, 1998), 62, 85, 238, 330.

çocuğa uygun olması gerekir.⁵⁴ 2013 Çocuk Tiyatrosu Festivali’nde şu oyunlar sergilenmiştir:⁵⁵

- *Kevkebü’l-Elvân* “كوكب الألوان” (Renkler Gezegeni)- Muhammed Cemîl Hadar
- *Leylâ ve’z-Zi’b* “ليلى و الزئب” (Leyla ve Kurt/Kırmızı Başlıklı Kız)- Hâlid el-Ğuveyrî
- *Defâtiru’s-Selc* “دفاتر الثلج” (Kar Defeteri)- Zeyd Halîl
- *Vâdî el-Kamer* “وادي القمر” (Ay Vadisi)- Hâbis Hüseyin
- *Fevka Cebeli’n-Nevras* “فوق جبل النورس” (Nevras Tepesi’nde)- Eşref Talfâh
- *Hikâyetî* “حكاياتي” (Hikâyelerim)- Muhammed eş-Şar’a
- *li Cenneti teftiş* “لجنة تفتيش” (Cennet’in Teftişi)- Halîl Mustafâ
- *Mizmâru’l-Hâvî* “مزمار الحاوي” Süheyr Fahd

İlerleyen yıllarda festivaller başta olmak üzere çocuklara yönelik tiyatro oyunları artarak devam etmiştir. Gerek tiyatro işlenen konular gerekse tanınmış yönetmenler tarafından ortaya konulan temsiller dikkat çekmektedir.⁵⁶

3.6. Sanatçıların Gözüyle Günümüzde Ürdün Tiyatrosunun Durumu

Tiyatrocular sivil toplum kuruluşlarına tiyatroya yatırım yapmaları konusunda çağrıda bulunarak, bunun, tiyatronun hak ettiği konuma ulaşması için tek çözüm olduğunu belirtmişlerdir. Eğitimli kitlenin varlığına rağmen metin sıkıntısı, uzman eksikliği, ekonomik zorluklar ve devlet desteğinin yeterince olmaması gibi amiller tiyatroyu olumsuz etkilemektedir.⁵⁷ Tiyatroya gereken önemi veren sanatçılar, kendileri ile yapılan mülakatlarda görüşlerini açık yüreklilikle belirtmişlerdir. Aşağıda bazı Ürdünlü tiyatro sanatçıların görüşlerine yer verilmiştir.

3.6.1. Muhammed ed-Dumûr

Kültür Bakanlığına bağlı Sanat ve Tiyatro Dairesi müdürü Muhammed ed-Dumûr, “Ürdün’de tiyatronun durumu iyi sayılır” dedikten sonra, bu sanatın, siyasi olayların gölgesinde kaldığını ve bu durumun seyirci açısından kaygıyla karşılandığını belirtti. Durumdan razı olmadıklarını, tiyatronun sahnede görüldüğü gibi sabit bir yapısının olmadığını ve bunun da kendilerini korkuttuğunu ekleyerek Ürdün tiyatrosunun ihtiyacı olan tek şeyin özel kuruluşların desteklenmesi olduğunu söyledi. “Önceleri düzenlenen tiyatro yarışmaları önemliydi. Tiyatro sanatıyla uğraşanlar madden ve manen başarı elde

⁵⁴ Muhammed İsmail et-Tâî, “et-Telakkî fi’l-Masrahi’t-Terbevî”, *University of Baghdad College of Fine Arts* (11 Aralık 2019). Yüsrâ Beze’î, “Masrahu’t-Tıfl ve Devruh fi Te’allümi’l-Lügati’l-Arabiyye ve Tenmiyeti’l-Mefâhîm lede’t-Tilmîz”, *Mecelletü’l-’Ulûmi’l-’İctimâ’iyye ve’l-İnsâniyye*, 22, (2021), 477-478 (Temmuz 2021). Tiyatronun çocukların kişilik gelişimine etkisi hakkında ayrıntılı bilgi için bk. Ahmed ‘Ali Ken’ân, “Eseru’l-Mesrah fi Tenmiyeti Şahsiyyeti’t-Tıfl”, *Damascus University* (Erişim 20 Haziran 2023).

⁵⁵ Vizâratü’s-Sekâfeti’l-Ürdünî, “Mihricânâtü’l-Vizâra, Masrahu’t-tıflî’l-Ürdünî”.

⁵⁶ er-Rîmûnî, *Târîhu’l-Fıraki’l-Masrahiyyeti’l-Ürdüniyye*, 155-161.

⁵⁷ Aljazeera, “Gi’yâbu masrahi’l-yevmî bi’l-Ürdün” (Erişim 12 Nisan 2023).

etmek için çok yönlü yoğun bir çalışma içinde oluyorlardı. Şimdiki tiyatro etkinlikleri ise festivallerle sınırlı kalmaktadır. “En iyinin” ortaya çıkması için Kültür Bakanlığı’na bağlı kurumların yanı sıra, resmi olmayan kurumların da bu konuyu ele alması gerekir. Tiyatroya katkı sağlayan ve onu destekleyen özel kurumların birleşmesi yararlı olacaktır.”⁵⁸

3.6.2. ‘Amûn Muhammed Hitâtene

Tiyatro müdürü ‘Amûn Muhammed Hitâtene’nin görüşleri şu şekildedir: “Tiyatroda ekonomik zorluklar mevcut. Devletin “sanatların babası”na desteği yeterli değil. Kültürlü, eğitilmiş ve zeki bir seyirci kitlesi olmasına rağmen, ekonomik ve sosyal onca mesele mevcutken, yazılan tiyatrolar daha çok komedi tarzında.”⁵⁹

3.6.3. Hüseyin Nuşvân

Yazar Hüseyin Nuşvân, “Tiyatroyla uğraşanlar arasında sosyal yanı zayıf ve televizyonun cazibesine teslim olan kişiler mevcut, bu da tiyatronun ilerlemesindeki engellerden biri sayılabilir. Ürdün’de “tiyatronun babaları” George Abyad ve Halil el-Kabbânî gibi kişilikler bulunmuyor çünkü onlar başlangıçta bazı bedeller öderken, şimdi ise tiyatro, maceraperestler için boş bir alan haline aldı” demektedir.⁶⁰

3.6.4. ‘İyâd Cemâl

Tiyatro eleştirmeni ‘İyâd Cemâl ise, “Tiyatronun temel unsurlarında, tiyatro metinlerinde ve eleştiri alanında bozulmalar var. Diğer taraftan, günümüzde halkın özgür olmaması ve kendini güvende hissetmemesi, halkın karışık bir ruh yapısına girmesine neden oldu. Bu durum seyirci tiyatroya girerken kaygıyı şiddetle tetiklemektedir” görüşündedir.⁶¹

3.7. Öne çıkan bazı tiyatro eserleri

Ürdünlü yazar Ganâm Sâbir Ganâm’a ait tiyatro eserleri şunlardır:

- *Hikâyâtü’l-Gâzî Reyhân* “حكايات القاضي ريحان”(Gazi Reyhan’ın Hikayesi)- 1992.
- *Bidarâne* “بدرانة”(1995)
- *Keenneke yâ ebû Zeyd* “كأنك يا بو زيد”(Tıpkı Senin Gibi yâ Ebû Zeyd)- 1996. Ürdün Tiyatro Festivali’nde gösterilmiş ve ödül almaya hak kazanmıştır.
- *Hamse Dumâ ve İmraatün* “خمسة دمي وامرأة”(Beş Bebek Bir Kadın)- 1997.
- *el-Bahsu ‘an-Nûfân* “البحث عن نوفان”(Nufân Hakkında Araştırma)- 1997. Ürdün Tiyatro Festivali’nde gösterilmiş ve ödül almaya hak kazanmıştır.
- *Zulmetü’l-İmbarâtûr* “ظلمة الامبراطور”(İmparatorun Zalimliği)- 1998. Ürdün Tiyatro Festivali’nde gösterilmiş ve ödül almaya hak kazanmıştır.

⁵⁸ Aljazeera, “Giyâbu masrahi’l-yevmî bi’l-Ürdün”.

⁵⁹ Aljazeera, “Giyâbu masrahi’l-yevmî bi’l-Ürdün”

⁶⁰ Aljazeera, “Giyâbu masrahi’l-yevmî bi’l-Ürdün”

⁶¹ Aljazeera, “Giyâbu masrahi’l-yevmî bi’l-Ürdün”

- Mine'l-hubbu mâ katel- "من الحب ما قتل" 1999
- Tecelliyâtü Diyâ'u'r-Rûh "تجليات ضياء الروح" (Ruhun Işığının Görünümü)- 2000
- Hayât Hayât "حياة حياة" (2001)
- Ma'rûfu'l-İskâfi "معروف الإسكافي" (Meşhur Ayakkabıcı)- 2001
- Âhiru Menâmâti'l-Vehrânî "آخر منامات الوهراني" (Vehrânî'nin Son Düşleri)- 2003)
- Hamse Dümâ- Monodrama⁶² "خمس دمي" (Beş Bebek)- 2003
- Yâ Müsâfiru Vahdek "يا مسافر وحدك" (Ey Yolcu Tek misin)- 2005
- Hübûbü'n-Nâr "هبوب النار" (Ateşin Esintisi)- 2005
- es-Siyâbü ya'İşu merrateyn "السياب يعيش مرتين" (2006) En iyi Arap yayını ödülü almıştır.
- er-Rûhu'l-Hurra "الروح الحرة" (Özgür Ruh)- 2006
- 'İlmî 'İlmeK "علمي علمك" (Bildiğim Bildiğindir)- 2007
- el-Muziyyûn "المزيون" (2010)

2002 yılında *el-Masrah ve't-Turâs* adında tiyatro sanatıyla ilgili kitabı yayınlanan yazarın, 2008 yılında 1918-2006 yılları arasında Ürdün'deki tiyatro faaliyetlerini anlatan *Mûcezu Târîhi'l-Masrahi'l-Arabî* adında kitabı yayınlanmıştır.⁶³

Son dönemin önemli yazarlarından biri de Maflah el-'Udvân'dır. Aynı zamanda gazeteci olan tiyatro, senaryo ve hikaye yazarı olan el-'Udvân'ın tiyatro çalışmaları şunlardır:⁶⁴

- 'Âşiyâtü Hilm "عشيات حلم" (Geç Saatlerde Görülen Rüya)- 2001
- 'Âdemü Vahîden "آدم وحيداً" (Adem Tek Başınadır)- 2005 Monodrama
- Bi lâ Ünvan "بلا عنوان" (Adressiz)- 2005
- Tağribetü ibn Sirîn "تغريبة ابن سيرين" (İbn Sirîn'in Yabancılaşması)- 2005 Monodrama
- Zilâlül-Kurâ "ظلال القرى" (Köylerin Gölgesi)- 2006
- Sucûn "سجون" (Hapishaneler)- 2010

Son dönem tiyatro yazarları arasında Hâyil el-'Aclûnî'yi de saymak gerekir. 2014 yılında vefat eden Ürdünlü yazar el-'Aclûnî, yönetmen, şair ve dekor mühendisidir. Ömrünü tiyatro çalışmalarıyla geçirmiş olan yazarın yayına hazırladığı tiyatro çalışmaları bulunmaktadır. Kendisi göremese de yayınlanmak üzere olan bu çalışmalar şunlardır:⁶⁵

- es-Sâlisü Tûfân en-Nâr "الثالث طوفان النار" (Ateş Tufanının Üçüncüsü)- Şiir Tiyatrosu

⁶² "Tek kişinin oynadığı opera veya tiyatro türü."İbrâhîm Fethî, *Mu'cemü'l-Mustalahâti'l-Edebiyye* (Tunus: el-Müessesetü'l-'Arabiyye, 1986), 361.

⁶³ Alrai, "Ganem Sâbir Ganem ve'l-mevt fi'lmenfâ" (Erişim 12 Aralık 2024).

⁶⁴ el-Arabî el-Cedîd, "Ma'a Gazze Maflah el-'Udvân" (Erişim 14 Aralık 2024)

⁶⁵ Vekâletü'l-Enbâi'l-Ürdüniyye, "Vefâtü mübdî'l-Ürdünî Hâyil el-'Aclûnî" (Erişim 18 Aralık 2024).

- *Edrakna el-Vakt* "أدر كنا الوقت" (Zamanı Anladık)- Şiir Tiyatrosu

Sonuç

Bir süre İngiliz mandası altında kalan Ürdün 1946'da bağımsızlığını ilan etmiştir. Bu ortamda halkın milli duygularına hitap eden tiyatro sanatı, siyasi bilincin oluşması amacına yönelik olarak bir propaganda aracı olarak kullanılmıştır. Bu bağlamda altmışlı yıllara kadar Ürdün'de yapılan tiyatro faaliyetlerinin amatör yılları, hamasetten ve insanları dolduruşa getirmekten ibaretti.

Altmışlı yıllarda ise milli ruhu okşayan oyunların yanı sıra polisiye ve komedi tarzında oyunlar da görmek mümkündür. Çok sayıda oyunun sahnelendiği bu yıllarda dünya tiyatrolarından yapılan tercüme öne çıkmıştır. Bu yıllarda nihai hedef tiyatro sanatının sağlam temeller üzerine oturtulması ve metin yazımının geliştirilmesi olarak şekillenmiştir. Yetmişli yıllara kadar Ürdün tiyatrosu, seyirciyi sinema salonlarından ve toplum hayatına yeni yeni yerleşmekte olan televizyon ekranlarından çekip tiyatro gişelerinde sıraya sokmayı başaramamıştır.

Yetmişli yıllarda Kültür ve Gençlik Bakanlığı'nın kurulması, Ürdün tiyatrosunun gelişimi için bir dönüm noktası olmuştur. Sahnelenen oyunlarda Arap tiyatrosuna vurgu yapılmaya özen gösterilmiş ve yerel tiyatroların faaliyetleri desteklenmiştir. Üniversitelerde tiyatro akademileri kurulmuş ve Arap tiyatrosunun başyapıtları sunulmaya başlamıştır.

Seksenli yıllarda ülkenin çeşitli noktalarında tiyatro eğitim merkezlerinin açılmasıyla birçok yönetmen, gelenekselin aksine yeni deneyimler ortaya koymayı başarmıştır. Bu yıllarda çocuk tiyatrosuna yönelik faaliyetler de ivme kazanmıştır.

Doksanlı yıllarda ise Körfez Savaşı'nın ardından televizyon yapımlarına talebin azalması ile birlikte tiyatrodaki hatırı sayılır bir gelişme gözlemlenmiştir. Birçok sanatçının televizyon ekranları yerine tiyatroya yönelmesiyle tiyatro grupları güçlenmiş ve bunun sonucu olarak çok sayıda oyun sahnelenmiştir. Bu yıllardan itibaren her yıl düzenli olarak Ürdün Tiyatro festivali, Gençlik Tiyatro Festivali, Amatör Tiyatro Festivali ve Çocuk Tiyatro Festivali gibi etkinlikler düzenlenmektedir.

İki binli yıllara gelindiğinde her türlü organizasyonun yapılması ve çok sayıda oyunun sunulmasına rağmen, tiyatroyla uğraşanların ortak görüşü, Ürdün tiyatrosunun hak ettiği konuma tam anlamıyla ulaşamadığı yönündedir. Eğitimli kitlenin varlığına rağmen çekilen metin sıkıntısı, sanatın icrasında yeteri kadar uzman kişinin bulunmaması, ekonomik zorluklar ve devlet tarafından yeteri kadar destek alınamaması gibi amiller tiyatronun gelişimini olumsuz etkilemiştir. Önceki yıllarda yapılan metin yazma yarışmalarının artık düzenlenmemesi ve tiyatro etkinliklerinin festivallerle sınırlı kalması bu sanatın ilerleme kaydetmesine engel olduğu görüşü hâkimdir. Tiyatro eleştirmenlerine göre, ekonomik ve sosyal anlamda ele alınabilecek çok sayıda mesele olmasına rağmen

metin yazarlarının daha çok komedi tarzına yönelmeleri anlaşılabilir bir durum değildir. Netice itibariyle her ne kadar bazı olumsuzluklar mevcut olsa da Ürdün tiyatrosu faaliyetlerine devam etmektedir. Geçmiş yıllarda ortaya koyulan “tiyatroyu sağlam temeller oturtma” isteği ise, ulaşılması arzu edilen nihai bir hedef olarak yerini korumaktadır.

Kaynakça

- 'Abdurrahim, İman. *Syrian Colloquial Arabic*. Avustralya: Labour Production, 1998.
- el-Arabi el-Cedîd. "Ma'a Gazze Maflah el-'Udvân". Erişim 14 Aralık 2024.
<https://www.alaraby.co.uk/culture/مع-غزة-مفلح-العدوان>
- Aljazeera. "Giyâbu masrahi'l-yevmî bi'l-Ürdün". Erişim 12 Nisan 2023.
<http://www.aljazeera.net/news/cultureandart/2015/3/25/-غياب-المسرح-اليومي-بالأردن-مسؤولية-من>
- Alrai, "Ganem Sâbir Ganem ve'l-mevt fi'l-menfâ". Erişim 12 Aralık 2024.
<https://alrai.com/article/10499208/-ثقافة-وفنون/غنام-صابر-غنام-والموت-في-المنفى-فعل-احترازي-ضد-المحو>
- Beze'î, Yüsrâ. "Masrahu't-Tıf ve Devruh fi Te'allümi'l-Lügati'l-'Arabiyye ve Tenmiyeti'l-Mefâhîm lede't-Tilmîz". *Mecelletü'l-'Ulûmi'l-İctimâ'iyye ve'l-İnsâniyye*, 22(1) (Temmuz 2021), 467-478.
- Cerîdetü Felestîn*, "Masrahu'l-Ürdünî", sy. 21, 20.04.1967.
https://palarchive.org/index.php/Detail/objects/95993/lang/ar_PS
- Dayı, Rumeysa Bakır. "Lübnan Edebiyatında Tiyatronun Doğuşu ve Gelişimi". *Dergipark*. Erişim 10 Haziran 2022. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/812229>
- Ebû Şevârib, Muhammed Mustafa. *el-Medhal ilâ Funûni'n-Nesri'l-Edebiyyi'l-Hadîs ve Mahârâtihi't-Ta'bîriyye*. İskenderiye: Dâru'l-Vefâ, İskenderiye, 2007.
- Ergül, Aysel. *Çağdaş Mısır Tiyatrosunda Tefkû'l-Hakîm ve Üç Entellektüel Tiyatrosu*. Erzurum: Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 1995.
- Ergül, Aysel. *Sadallah Vennûs ve Tiyatroları*. Erzurum: Fenomen Yayıncılık, 2011.
- Fâris, Muhammed Hayruddîn. *Târîhu'l-Cezâiri'l-Hadîs*. Şam: Câmi'atü Dimaşk, 1969.
- Fedushko, Solomia, Kolos, Sofia. "Effective strategies for using hashtags in online communication". *Researchgate*. 26 Mayıs 2019.
https://www.researchgate.net/publication/332875974_Effective_Strategies_for_Using_Hashtags_in_Online_Communication
- el-Fenniyye. "Mihricanu masrahi'ş-şebâbi'l-Ürdünî". Erişim 19 Nisan 2023.
<https://alfaneyah.wordpress.com/2012/09/28/>
- Fethî, İbrâhîm. *Mu'cemü'l-Mustalahâti'l-Edebiyye*. Tunus: el-Müessesetü'l-'Arabiyye, 1986.
- el-Feyyâz, Delâl Mustafa. *Tahlîlü'l-Hitâbi's-Siyâsî fi'l-Masrahi'l-Ürdünî*. Amman: Câmi'atü Şarki'l-Evsat, Yüksek Lisans Tezi, 2023.
- Hasen, Bedir Muhammed. "et-Tekniyyâtü'l-fenniyye fi'l-masrah ve 'alâkatühâ bi'l-binâi'd-dirâmî li'n-nusûsi'l-masrahiyye". *Tanta University Faculty of Specific Education*. 13 Haziran 2024.
https://sjsep.journals.ekb.eg/article_354382_082296d3bd5cd61804e1a6808b593

- el-Hatîp, Muhammed. *el-Masrahu'l-İğrîgî*. Şam: Dâru Raslân, 2014.
- İsmâîl, Seyyid Ali. *Bidâyetü'l-Masrah ve's-Sînemâ fi'l-Ürdün*. Amman: Vizâratü's-Sekâfeti'l-Ürdüniyye, 2022.
- İsmâîl, Seyyid Ali. *Târîhu'l-Masrah fi'l-Âlemi'l-'Arabî*, Kâhire: Müessesetü Hindâvî, 2016.
- Kalâhan, Dimbinâ. *Men Hüve Vilyâm Şekspîr Hayâtüh ve A'mâlüh*. çev. Muhammed Hâmid Dervîş, Zeyneb Âtif, Kâhire: Müessesetü Hindâvî, 2020.
- Ken'ân, Ahmed 'Ali. “Eseru'l-Mesrah fi Tenmiyeti Şahsiyyeti't-Tıfl”. Damascus University. 20 Haziran 2023.
<https://www.damascusuniversity.edu.sy/mag/edu/images/stories/87-138.pdf>
- el-Meşâkibe, Adnân Ali. “Devrü'l-mer'e fi mihricâni'l-masrahi'l-Ürdüniyyi't-tâsi'i”. *University of Jordan*. 30 Ocak 2018.
<https://academic.ju.edu.jo/a.mashakbeh/Lists/PublishedResearches/Attachments>
- Mîşîl b. Ôrîn. *Sitte Eyyâm mine'l-Harb*. çev. İbrahim eş-Şehâbî, Riyâd: Mektebetü'l-Ubeykân, 2005.
- Nassâr, Necîb. *Sahyûniyye*. Kâhire: Müessesetü Hindâvî, 2014.
- er-Râ'î, Ali. *el-Masrah fi'l-Vatani'l-'Arabî*. Kuveyt: 'Âlemü'l-Ma'rife, 1978.
- er-Rîmûnî, Firâs Hâlid. *Târîhu'l-Fıraki'l-Masrahiyyeti'l-Ürdüniyye*. Amman: Vizâratü's-Sekâfeti'l-Ürdüniyye, 2022.
- Shakespeare, William. *Hamlet*. çev. Yeşim Mısırcı İstanbul: Parola Yayınları, 2014.
- Kurul. *Târîhu'l-Ürdün*. Amman: Vizâratü't-Terbiye ve't-Ta'lîm, 2017.
- Shorbaji, Nidal Fayez. “Nazariyyetü'l-masrah fi'l-edeb nazariyyetüh ve masâdiruh ve 'anâsiruh”. *Dergipark*. 26 Aralık 2021.
<https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/1703093>
- et-Tâî, Muhammed İsmail. “et-Telakkî fi'l-Masrahi't-Terbevî”. *University of Baghdad College of Fine Arts*. 11 Aralık 2019.
<https://cofarts.uobaghdad.edu.iq/wp-content/uploads/sites/5/uploads/OUR%20>
- Vekâletü'l-Enbâi'l-Ürdüniyye. “Mihricânu'l-masrahi'l-'Arabî”. Erişim 11 Kasım 2024.
<https://www.petra.gov.jo/Include/InnerPage.jsp?ID=123459&lang=ar&name=news>
- Vekâletü'l-Enbâi'l-Ürdüniyye. “Vefâtu mübdi'i'l-Ürdünî Hâyil el-'Aclûnî”. Erişim 18 Aralık 2024. <https://petra.gov.jo/Include>
- Vizâratü's-Sekâfeti'l-Ürdünî. “el-Masrah, Târîhu'l-fünûn fi'l-Ürdün”. Erişim 14 Kasım 2022.
<http://culture.gov.jo/new/تاريخ-الفنون-في-الأردن-المسرح>
- Vizâratü's-Sekâfeti'l-Ürdünî. “el-Mihricânât”. Erişim 14 Ocak 2022.
<https://culture.gov.jo/AR/ListDetails/مهرجان-الأردن-المسرحي>
- Vizâratü's-Sekâfeti'l-Ürdünî, “Mihricân masrahi'l-hüvât”. Erişim 20 Nisan 2023.
<http://culture.gov.jo/new/مهرجانات-الوزارة-9983-مهرجان-مسرح-الهواة>

Vizâratü's-Sekâfeti'l-Ürdünî. "Mihricânâtü'l-Vizâra, Masrahu't-tifli'l-Ürdünî". Erişim 10 Ocak 2022. <http://culture.gov.jo/new/-مهرجان-مسرح-7001-الوزارة-الطفل-الأردني>

Vizâratü's-Sekâfeti'l-Ürdünî. "Zâkiretü mihricânu'l-masrahi'l-Ürdünî". Erişim 19 Nisan 2023. <http://culture.gov.jo/new/مهرجانات-الوزارة-6993-مسرح-الأردن>